

ΤΟ ΗΘΟΣ ΚΑΙ Η ΗΘΙΚΗ (του Βασίλη Μούσκουρη)

Η έννοια της ηθικής συχνά ταυτίζεται με την έννοια του ήθους. Ρίχνοντας μια ματιά όμως σε ένα έγκριτο λεξικό, στο λήμμα 'ήθος' διαβάζουμε: το σύνολο των ψυχικών ιδιοτήτων του ανθρώπου, ο ατομικός χαρακτήρας | τα ήθη, παραδοσιακοί κανόνες κοινωνικής διαβίωσης. Και στο λήμμα 'ηθική': επιστήμη που μελετά τους

κανόνες συμπεριφοράς των ανθρώπων στην κοινωνική τους συμβίωση | δογματική διδασκαλία για το καλό και το κακό: χριστιανική ηθική | ηθικότητα, χρηστότητα.

Το 'ηθικό' πάλι είναι άλλο πράγμα, αν και με κοινή ρίζα: η ψυχική δύναμη που κινεί τον άνθρωπο στη ζωή και στη δράση, ευψυχία: άριστο το ηθικό του στρατού μας – έχασε το ηθικό του (το θάρρος του).

Η έννοια της "ηθικής" έχει εξωγενή κίνητρα, ενώ το "ήθος", με την αρχαιοελληνική και αρχική έννοια, ενδογενή. Η ηθική είναι η στάση που καθορίζεται από την εικόνα μου στο κοινωνικό σύνολο, ή απλώς από μια εικόνα που έχω πλάσει στο νου μου ως επιθυμητή. Το ήθος είναι η στάση που εδράζεται σε εσωτερική παρόρμηση να είμαι δίκαιος, τίμιος, συνεπής, συμπονετικός, ανθρώπινος και τα συναφή επειδή το αισθάνομαι εσώτερη ανάγκη μου να είμαι έτσι, ασχέτως με το πώς φαίνομαι εξωτερικά. Αυτός είναι ο λόγος, που άνθρωποι με ήθος, καμιά φορά έως σημείου αυταπάρνησης μικρής ή μεγάλης, συχνά φαντάζουν παρανοϊκοί και υπερβολικοί για τα κοινά μέτρα. Η ανθρωπιά τους και το αίσθημα δικαίου ξεπερνά την κοινή πρακτική.

Αντίθετα, άνθρωποι με το περίβλημα του ήθους, την ηθική ή ηθικισμό καλύτερα, (π)ηθικίζοντας ήθος δηλαδή, ενώ προφυλάσσουν προσεκτικά την κοινωνική τους εικόνα, συχνά και σε περιπτώσεις που δεν εκτίθενται και δεν κινδυνεύουν, μπορεί να συμπεριφέρονται άδιστα, άτιμα, ανάλογα, σκληρά και απάνθρωπα, γενικώς εγωκεντρικά. Για παράδειγμα, ένας υπάλληλος που δεν βουτάει λεφτά από το ταμείο επειδή δεν το θεωρεί εφικτό, είναι άλλο από έναν συνάδελφό του που δεν το κάνει επειδή απλώς δεν το θεωρεί ηθικό. Μπορεί μάλιστα να έχει εξασφαλίσει ότι δεν πρόκειται στον αιώνα τον άπαντα να γίνει αντιληπτός. Παρ' όλα αυτά, ούτε πάλι διανοείται να το κάνει, διότι το ήθος δεν έχει κριτήρια εξωτερικά, επιφανειακά, ευκαιριακά ή ποσοτικά, αλλά ποιοτικά και μόνο. Το πιθανότερο είναι ότι ο πρώτος θα πει τον δεύτερο στην καλύτερη 'ρομαντικό' και στη χειρότερη 'κορόιδο'.

Αντιλαμβάνομαι τις ηθικές αξίες εν γένει σαν τις συμπαντικές σταθερές, οι οποίες συνέχουν τον υλικό φυσικό κόσμο με σκοπό την αρμονική ισορροπία των ουρανίων σωμάτων. Η αναλογία αυτή υπάρχει και στον άυλο ψυχοπνευματικό κόσμο: δηλαδή το νοήμον πλάσμα, ο άνθρωπος, καλείται να ανακαλύψει πρώτα και να υιοθετήσει ύστερα, τις παγκόσμιες ηθικές σταθερές που έχουν σκοπό να κάνουν την ανθρωπότητα να (συν)υπάρχει αρμονικά και δίκαια, δηλαδή ισορροπημένα. Το ότι μέχρι σήμερα αυτό δεν έχει συμβεί εκτεταμένα ή και ποτέ σε μεγάλη κλίμακα, ή έστω μόνο περιστασιακά, περιορισμένα και σύντομα, δεν είναι λογικό αντεπιχείρημα ότι δεν μπορεί να ισχύσει κάτι τέτοιο. Αποτελεί απλώς ένα φανερό σύμπτωμα της χρόνιας ανθρώπινης παθογένειας: ότι ο άνθρωπος γενικώς ανέκαθεν είχε ροπή προς οτιδήποτε εύκολο, βολικό, ανώδυνο, επικερδές, κ.τ.ο., στοιχεία για τα οποία γίνεται συχνά άδιστος και ανήθικος προκειμένου να τα εξασφαλίζει. Λειτουργεί δηλαδή με καθαρό ένστικτο, σε ζωικό επίπεδο, και όχι με καθαρό νου/πνεύμα με το οποίο έχει προικιστεί. Στο ζωικό βασίλειο θαυμάζουμε τα τεχνάσματα τα οποία μηχανεύονται τα 'άλογα' όντα για να εξαπατήσουν το θύμα τους.

Στην κοινωνία των έλλογων ανθρώπων όμως, τεχνάσματα εξαπάτησης ενός συνανθρώπου συνήθως είναι κατακριτέα και κολάσιμα. Έναν σκύλο που αρπάζει τη μπουκιά απ' το στόμα ενός άλλου σκύλου, δεν τον κατηγορείς. Έναν άνθρωπο όμως που βουτάει το πιάτο από τον δίπλανό του, τον επικρίνεις. Αυτή η διαφορά οφείλεται στον νου/πνεύμα που διαθέτουμε σε σχέση με τα ζώα. Και ίσως το κυριότερο χαρακτηριστικό του νου και βάση της λειτουργίας του, είναι το γεγονός της **επιλογής**. Το ένστικτο δεν έχει την πολυτέλεια της επιλογής• λειτουργεί αυτόματα και υποσυνείδητα, γιατί είναι προγραμματισμένο να μάχεται για την επιβίωσή μας, ακόμη και σε βάρος άλλων. Η δυνατότητα όμως της επιλογής είναι συνειδητή ιδιότητα του νου, ή της ψυχής, αν προτιμά κάποιος.

Οι εξαιρέσεις υπάρχουν, και έχουν να κάνουν με ακραίες συνθήκες επιβίωσης, όπως πόλεμοι, λιμοί, καταστροφές, κ.τ.λ. όπου οι άνθρωποι παραδίνονται στα αρχέγονα ένστικτά τους. Κι όμως, ακόμη και τότε πάντα υπάρχουν εκείνοι οι «παρανοϊκοί» που λέγαμε πιο πάνω, που όχι μόνο δεν θα αρπάξουν από τον δίπλανό τους, αλλά θα στερηθούν και το δικό τους αν χρειαστεί. Όσο χριστιανικό κι αν φαντάζει αυτό, ποιος δεν θα θαύμαζε τέτοιες πράξεις, που μάλιστα τις θεωρούμε «ηρωικές», ενώ στην ουσία θα έπρεπε να θεωρείται η πλέον ευνόητη στάση ζωής, όπου κατακρημνίζεται με πάταγο ο εγωκεντρισμός, ο μέγας εχθρός του ανθρώπου!

✘ Όσο γράφονται αυτές οι γραμμές το δράμα των προσφύγων προς τη χώρα μας συνεχίζεται αμείωτο. Κι εκεί που στη Μυτιλήνη κάποιος σπεύδει να 'καπαρώσει' τη φουσκωτή βάρκα, αγνοώντας ολοφάνερα, λες κι είναι άορατοι, τους συνανθρώπους του πρόσφυγες που θαλασσοπνίχτηκαν έως εδώ, στη Ρόδο μια μαμά ξεντύνει το παιδάκι της για να ντύσει το μουσκεμένο παιδί κάποιου άρτι αφιχθέντα μετανάστη. Είναι θέμα εξωτερικών συνθηκών λέτε; Εγώ λέω ότι είναι ζήτημα **επιλογής** αν θες να είσαι αυτή η μάνα στη Ρόδο, ή εκείνος ο άρπαγας στη Μυτιλήνη.

Μέγα ζήτημα για άλλη συζήτηση παραμένει το κατά πόσον η τάση στον άνθρωπο προς τον ένα ή άλλο πόλο είναι έμφυτη και κληρονομική, επίκτητη, ή και συνδυασμός αυτών.

Κάποιοι πάντως επιμένουν ότι είναι δύσκολο να έχεις ήθος τη σήμερον ημέρα. Σας διαβεβαιώνω, ότι ήταν δύσκολο και τη χτεσινή ημέρα και την προχτεσινή ημέρα, και θα είναι ίσως ακόμη δυσκολότερο και την αυριανή και τη μεθαυριανή. Είπαμε, το ήθος δεν ζυγίζεται με κριτήρια ποσοτικά, δηλαδή υλικά, αλλά ποιοτικά, δηλαδή άυλα. Δεν πηγάζει από έξω μας, αλλά από μέσα μας.

Βασίλης Μούσκουρης (Μουσικός, μεταφραστής)

Πηγή/φωτογραφίες: [Αντικλείδι, antikleidi.com](http://antikleidi.com)